

İSLAM'DA TEVEKKÜL

N. Sabri AKIN

I- Konunun Plânı

- A-Tevekkülün mahiyeti
- B-İslam'ın tevekkül ve kadere bakışı
- C-Kur'an'da tevekkül
- D-Hadislerde tevekkül
- E-Tevekkülün faydaları
- F-Tembelliğin zararları

II- Konunun Açılımı ve İşlenişi

Konuya tevekkül kavramı açıklanarak başlanır. Sonra ilgili ayet ve hadisler ışığında tevekkülün dinimizdeki yeri ve önemi açıklanır. Daha sonra tevekkül ile kader konusu mukayeseli olarak Hz. Peygamber'in ve sahabenin hayatından örnekler verilerek canlı bir tablo halinde anlatılır. Tembellik ve kader konusunu yanlış anlamamanın sakıncaları ile tevekkülün yararları hadislerden misaller verilerek açıklanır. Kaza ve kader konusu cemaatin anlayabileceği şekilde basit misallerle anlatılır. Sohbetin sonunda özet bilgi verilerek kısa bir dua ile vaaz tamamlanır.

III- Konunun Özet Sunumu

Tevekkül, hedefe ulaşmak için gerekli olan maddi ve manevi sebeplerin hepsine başvurduktan ve yapacak başka bir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp güvenmek ve ondan ötesini Allah'a bırakmak demektir.

Tevekkül, Müslümanların kadere olan inançlarının tabii bir sonucudur. Tevekkül eden kişi Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmuş kişidir. Tevekkül etmek, tembellik ve miskinlik olmadığı gibi, çalışma ve ilerlemeye engel de değildir. Tevekkül, çalışıp, çabalamak, çalışıp çabalarken Allah'ın bizimle beraber olduğunu hatırdan çıkarmamak ve sonucu Allah'a bırakmaktır.

Kısaca tevekkül, kul olarak bize düşeni yaptıktan sonra sonucu Allah Teâlâ'ya havale etmektir. Kader ise, bizim yaptıklarımızı Cenab-ı Hakk'ın önceden bilip takdir buyurması ve zamanı gelince de, olayın Allah'ın takdirine uygun olarak meydana gelmesidir.

Tevekkül, insanın her işinde Allah'a güvenmesi ve O'na dayanmasıdır. Bu inanç insana güç ve kuvvet verir.

Tevekkül gibi kader de pek çoğumuzun yanlış anladığı konulardan birisidir. Kader, Allah'ın ezelden ebede kadar meydana gelecek olayların zamanını, yerini ve niteliklerini önceden bilmesi ve takdir etmesidir.

Allah Teâlâ insanları yaratmış, onlara diğer yaratıklardan farklı olarak akıl, irade ve güç vermiştir. İnsan akıl ve iradesi ile iyi olanı seçecek, kötü olandan sakınacaktır. İnsanın bu iyiyi seçme ve kötünden sakınma gücüne "irade-i cüz'iyeye" denir. Bu gücü kullanarak, iyi, kötü, faydalı ve zararlı olandan hangisini seçersek Allah da onu isteğimize uygun olarak yaratır. Seçtiğimiz şey iyi ise sevap kazanırız, kötü ise günah işlemiş oluruz. Ancak, irademizin dışında meydana gelen olaylardan sorumlu olmayız. Dolayısıyla, müslüman irade-i cüziyyesini kullanarak kendisine düşeni yaptıktan sonra sonucu Allah'a havale edecektir.

IV-.Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Ayetler

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“(Ey Muhammed) Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever”¹

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

“İnsan için ancak çalıştığı vardır”²

Konu ile ilgili başvurulabilecek diğer ayetler:

Ankebut, 29/58-59; İbrahim, 14/12; Âl-i İmrân, 3/122, 159, 160; Nisâ, 4/81; Enfâl, 8/2, 49, 60, 61; Hûd, 11/88, 123; Furkân, 25/58; Suarâ, 26/217; Neml, 27/78,79; Ahzâb, 33/3, 48; Mâide, 5/11, 23; İbrahim, 14/11, 12; Talak, 65/2, 3; Tevbe, 9/51; Yûnus, 10/71, 84, 85, 86; Yusuf, 12/67; Mülk, 67/29.

V-.Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : « لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ ، تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا »

1 Al-i İmran, 3/159.

2 Necm, 53/39.

Ömer İbnü'l-Hattâb radiyallahu anıh'den rivayet edildiğine göre "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken dinledim" demiştir:

"Eğer siz Allah'a gereği gibi güvenseydiniz, (Allah), kuşları doyurduğu gibi sizi de rızıklandırırđı. Kuşlar sabahları kursakları boş olarak çıktıkları halde akşam dolu kursaklarla dönerler."³

" قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَعْقِلْهَا وَأَتَوَكَّلْ أَوْ أُطْلِقْهَا وَأَتَوَكَّلْ؟ قَالَ: إِعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ."

Peygamber efendimizi ziyarete gelen Bedevî: "Deveyi bağlayıp ta mı yoksa salıverip de mi Allah'a tevekkül edeyim" diye sorunca, Peygamber (s.a.v.) efndimiz: "Deveni bağla da öyle tevekkül et" buyurmuştur.⁴

"إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ، فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ. وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا، فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ"

"Bir yerde veba olduğunu duyduğunuz vakit, o yere gitmeyin. Bu hastalık bir yerde çıkar, siz de orada bulunursanız, ondan kaçmak için o yerden ayrılmayınız"⁵

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا حَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ نَزِلَّ أَوْ نَصِلَّ أَوْ نُظْلَمَ أَوْ نُظْلَمَ أَوْ يُجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيْنَا".

Ümmü Seleme (r.a) anlatıyor. Peygamberimiz (a.s.) evinden çıkarken şöyle dua ederdi. "Allah'ın ismine sığınıyor ve Allah'a tevekkül ediyorum. Allah'ım, doğru yoldan sapmaktan ve saptırılmaktan kaymaktan ve kaydırılmış olmaktan haksızlık etmekten ve haksızlığa uğramaktan, saygısızlık etmekten ve saygısızlığa uğramaktan sana sığınırım"⁶

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ : « عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّهْطُ وَالنَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّجُلُ وَالرَّجُلَانِ ، وَالنَّبِيَّ وَلَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ إِذْ رُفِعَ لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ فَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ أُمَّتِي ، فَقِيلَ لِي : هَذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْأَفْقِ فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ فَقِيلَ لِي أَنْظُرْ إِلَى الْأَفْقِ الْآخِرِ فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ فَقِيلَ لِي : هَذِهِ أُمَّتُكَ ، وَمَعَهُمْ سَبْعُونَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ » ثُمَّ نَهَضَ فَدَخَلَ

3 Tirmizî, Zühd, 33 (IV, 573); İbni Mâce, Zühd, 14 (II, 1394).

4 Tirmizî, Kıyame, 60 (IV, 668).

5 Müslim, Selâm, 32 (II, 1741).

6 Tirmizî, Daavat, 35 (V,490); Ebû Davud, Edep, 112 (V,327)

مَنْزِلَهُ ، فَخَاضَ النَّاسُ فِي أَوْلَئِكَ الَّذِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ : فَلَعَلَّهُمُ الَّذِينَ صَحِبُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ : فَلَعَلَّهُمُ الَّذِينَ وُلِدُوا فِي الْإِسْلَامِ ، فَلَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَذَكَرُوا أَشْيَاءَ فَخَرَجَ عَلَيْهِمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : « مَا الَّذِي تَخُوضُونَ فِيهِ ؟ » فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ : « هُمُ الَّذِينَ لَا يَرْقُونَ ، وَلَا يَسْتَرْقُونَ ، وَلَا يَتَطَيَّرُونَ ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ » فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مُحْصَنٍ فَقَالَ : أَدْعُ اللَّهَ أَنْ يُجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ : « أَنْتَ مِنْهُمْ » ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ : أَدْعُ اللَّهَ أَنْ يُجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ : « سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ ».

Abdullah İbni Abbas radiyallahu anhümâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“(Geçmiş) ümmetler bana gösterildi. Peygamber gördüm, yanın–da üç-beş kişilik küçük bir grup vardı. Peygamber gördüm, yanında bir iki kişi bulunuyordu. Ve peygamber gördüm, yanında kimsecikler yoktu. Bu arada önüme büyük bir kalabalık çıktı. Kendi ümmetim sandım. Bana ‘Bunlar Mûsâ’nın ümmetidir, sen ufka bak!’ dediler. Baktım; (çok) büyük bir karaltı. ‘İşte bunlar senin ümmetindir. İçlerinden hesapsız–azabsız cennete girecek yetmiş bin kişi vardır’ dediler. ”

(İbni Abbas diyor ki) Söz buraya gelince Peygamber aleyhisselâm kalkıp evine gitti. Oradaki sahâbîler bu hesapsız–azabsız cennete girecek yetmiş bin kişinin kimler olabileceği hakkında konuşmaya başladılar: Kimileri, “Bunlar peygamberin sohbetinde bulunanlar olmalıdır” derken, kimileri, “Bunlar İslâm geldikten sonra doğup, şirki tanımamış olanlardır” dediler. Daha başka birçok görüş ileri sürenler oldu.

Onlar bu meseleyi tartışırken Peygamber aleyhisselâm çıkageldi.

“Ne hakkında konuşuyorsunuz?” diye sordu.

Hesapsız–azabsız cennete gireceklerin kim oldukları hakkında konuşuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Nebi sallallahu aleyhi ve sellem:

“Onlar büyü yapmayan, yaptırmayan, uğursuzluğa inanmayan ve Rablerine güvenenlerdir” buyurdu.

Ukkâşe İbni Mihsan yerinden fırladı ve:

Beni de onlardan kılması için Allah’a dua et (Yâ Resûlallah)! dedi.

Peygamber aleyhisselâm da:

“Sen onlardansın!” buyurdu. Sonra bir başka kişi daha kalktı ve:

Beni de onlardan kılması için dua buyur, dedi.

Peygamber aleyhisselâm bu defa:

“Fırsatı değerlendirmekte Ukkâşe senden önce davrandı” buyurdu.⁷

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ : «اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، وَإِلَيْكَ أُنَبْتُ ، وَبِكَ خَاصَمْتُ . اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُضِلَّنِي أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا تَمُوتُ ، وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ يَمُوتُونَ»

Abdullah İbni Abbas radiyallahu anhümâ'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle söylemeyi itiyat edinmişti:

“Allah’ım! Sana teslim oldum, ben sana inandım, sana dayandım. Yüzümü gönlümü sana çevirdim, senin yardımınla düşmanlara karşı mücâdele ettim.

Allah’ım! Beni saptırmandan yine sana, senin büyüklüğüne sığınırım, ki senden başka ilah yoktur—. Ölmeyecek diri yalnız sensin. Cinler ve insanlar ise, hep ölümlüdürler!”⁸

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : «حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ ، وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَالُوا : «إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا : حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ»

Abdullah İbni Abbas radiyallahu anhümâ şöyle dedi:

“Allah bize yeter, o ne güzel vekildir” sözünü, ateşe atıldığında İbrahim aleyhisselâm söylemiştir. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem de bu sözü “Müşrikler size karşı toplandılar, başınızın çaresine bakınız!” dediklerinde söylemiştir. Nitekim bu haber müslümanların imanını arttırmıştı ve onlar hep birlikte “Allah bize yeter, o ne güzel vekildir” demişlerdi.⁹

عَنْ أَبِي عِمَارَةَ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « يَا فُلَانُ إِذَا أُوتِيَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُلْ : اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ ، وَوَجَّهْتُ

7 Buhârî, Libâs, 18 (VII. 40); Müslim, Îmân, 374 (I, 199-200).

8 Müslim, Zikir, 67 (III, 2086).

9 Buhârî, Tefsîrû sûre (3), 13 ((2)(Necm, 53/39), 172).

وَجْهِي إِلَيْكَ ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ . رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ ، فَإِنَّكَ إِنْ مَرُتَ مِنْ لَيْلَتِكَ مَرَّتٌ عَلَى الْفِطْرَةِ ، وَإِنْ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ خَيْرًا »

Ebû Ümâre Berâ İbni Âzib radiyallahu anhümâ'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

– “Ey falân! Yatağına yattığında şöyle dua et:

Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım, işimde sana güvendim. (Rızânı) isteyerek, (azâbından) korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım.

Eğer bu duayı yapıp yattığın gece ölürsen, iman üzere ölürsün, ölmez de sabaha çıkarsan hayra kavuşursun. ¹⁰

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَامِرٍ بْنِ عُمَرَ ابْنِ كَعْبِ بْنِ سَعْدِ بْنِ تَيْمٍ بْنِ مَرْةَ بْنِ كَعْبٍ بْنِ لُؤَيٍّ بْنِ غَالِبِ الْقُرَشِيِّ التَّيْمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَهُوَ وَأَبُوهُ وَأُمُّهُ صَحَابَةٌ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ : نَظَرْتُ إِلَى أَقْدَامِ الْمُشْرِكِينَ وَنَحْنُ فِي الْغَارِ وَهُمْ عَلَى رُؤُوسِنَا فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لَأُبْصَرْنَا فَقَالَ : « مَا ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ ثَالِثُهُمَا »

Ebû Bekir es-Sıddîk, Abdullah İbni Osman İbni Âmir İbni Ömer İbni Kâ'b İbni Sa'd İbni Teym İbni Mürre İbni Kâ'b İbni Lüey İbni Galib el-Kureşî et-Teymî radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre –ki Allah kendilerinden razı olsun, kendisi, babası ve annesi sahâbîdir– o şöyle demiştir:

(Hicret yolculuğunda) biz Resûlullah ile mağaradayken, tepemizde dolaşıp duran müşriklerin ayaklarını gördüm ve:

Ey Allah'ın elçisi! Eğer şunlardan biri eğilip aşağıya bakacak olsa mutlaka bizi görür, dedim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyor (ve haklarında neler düşünüyor)sun, Ebû Bekr?”¹¹

10 Buhârî, Daavât, 6 (VII, 146-147); Müslim, Zikr, 56-58 (III, 2081-2082).

عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ : « بِسْمِ اللَّهِ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ ».

Ümmü Seleme radiyallahu anhâ'dan rivayet edildiğine göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem evinden çıkacağı zaman şöyle dua ederdi:

“Allah’ın adıyla çıkıyorum, Allah’a güveniyorum. Allah’ım sapmaktan, saptırılmaktan, kaymaktan kaydırılmaktan, haksızlık yapmaktan, haksızlığa uğramaktan, câhilce davranmaktan ve câhillerin davranışlarına muhatap olmaktan sana sığınırım.”¹²

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « مَنْ قَالَ يَغْنِي إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ : بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ، يُقَالُ لَهُ هُدَيْتَ وَكُفِّيتَ وَوُقِيتَ ، وَتَنَحَّى عَنْهُ الشَّيْطَانُ لَشَيْطَانٍ آخَرَ : كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِيَ وَوُقِيَ ؟ »

Enes radiyallahu anh’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kim, evinden çıkarken:

“Allah’ın adıyla çıkıyor, Allah’a güveniyorum. Günahlardan korunmaya güç yetirmek ve taate kuvvet bulmak, ancak Allah’ın tevfik ve yardımınıyladır” derse kendisine:

“Doğruya iletildin, ihtiyaçların karşılandı, düşmanlarından korundun, diye cevap verilir. Şeytan da kendisinden uzaklaşır. ”

Şeytan, diğer şeytana: Hidâyet edilmiş, ihtiyaçları karşılanmış ve korunmuş kişiye sen ne yapabilirsin ki? der.¹³

VI-Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

Nevevi, Riyazu’s-Salihin, Terceme ve şerhi: Trc., M. Yaşar Kandemir ve diğerleri, Erkam Yay., İst.,I, 333-363;

Diyanet İslam İlmihali, 61; T.D.V. (İSAM) İLMİHAL, I, 137-140;

11 Buhârî, Tefsîru sûre (9), 9(IV, 204); Fezâilü’l-ashâb, 2 (IV, 190); Müslim, Fezâilüs-sahâbe, 1 (II, 1854).

12 Ebû Dâvûd, Edeb, 112 (V, 327); Tirmizî, Daavât, 35 (V, 490).

13 Ebû Dâvûd, Edeb, 112 (V, 328); Tirmizî, Daavât, 34 (V, 490).

M. Yusuf Kandehlevi, Hayatu's- Sahabe, Trc., Ahmet Meylani, Divan Yay., İst., III/223-238;

Gazali, Kimya-i Saadet, Trc. Ali Arslan, Arslan Yay., İst.,s., 639-667;

TDV. İslam Ansiklopedisi, “Kaza” ve “Kader” maddeleri;

M. Yaşar Kandemir, Örnekleriyle İslam Ahlakı;

M. Kenan Çığman, Kaza-Kader, Hayır, Şer, rızık, Ecel ve Tevekkül;

Mustafa Utku, Rızık Anahtarı ve Tevekkül.